

Mekkeli şair İbnu'l-Uleyf'in Sultan II. Bayezid'e yazdığı kasîde¹

Türk-Arap tarihî ilişkilerinin edebî metinlere nasıl yansıdığı, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu yansımanın tespit edilmesi her iki milletin birbirleri hakkındaki karşılıklı tasavvurlarını tayin etmede vazgeçilmez bir gerekliliktir. XX. Yüzyılın başlarından itibaren Fransa'da karşılaştırmalı edebiyat biliminin bir alt dalı olarak gelişen imajbilim (imgebilim), millî edebiyatlarda varolan bu durumun tespit yöntemlerini ortaya koymuş, edebî metinlerin içerdiği tasavvurların tayin edilmesinde ne tür süreçlerin ve kuralların dikkate alınması gerektiğini belirlemeye çalışmıştır.²

Türk-Arap tarihî ilişkilerinin başladığı miladî VII. yüzyılın ortalarından itibaren, Arap yazarlarının eserlerinde, Türkler'in nasıl algılandığı, nasıl tasavvur edildiği, ne tür değer yargılarına muhatap kılındığı, kısaca Türkler hakkındaki Arap imajının ne olduğunun tespiti, yalnızca tarihî bir durumu ortaya çıkarmak anlamına gelmez; aynı zamanda, günümüzde Arap milletinin Türkler hakkındaki tasavvurlarının tarihî arkaplanının belirlenmesini, psikolojik bir ifadeyle, Arap kolektif bilinçaltının tahlil edilmesini sağlar.³

1 Bu çalışmanın hazırlanması esnasında, özellikle, "kasîde"nin tenkitli metninin inşası ile tercümesinde değerli yardımlarını gördüğüm, Hocam Prof.Dr. İsmail Durmuş ile Dr. Sâlih Sa'dâwî'ye teşekkür ederim.

2 Bu konuda bkz. Şükran Fazlıoğlu, *Modern Mısır Romanında Türk İmajı* [1798-1914], M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, İstanbul 2001, özellikle "Giriş: İmaj Kavramı ve Yazılı Metin", s. 15-30.

3 Geniş bilgi için bkz. Fazlıoğlu, *a.g.t.*, özellikle "Birinci Bölüm: Arap Kolektif Bilinçaltının Tarihi Arkaplanı", s. 31-86.

Çizilen çerçevedeki böyle bir sonuca ulaşmak için, her şeyden önce, Türkler hakkında bilgi içeren her türlü Arapça metnin tenkitli metninin hazırlanması, tercümelerinin yapılması ve imajbilim açısından değerlendirilmeleri gerekir. Bu metinlerin, sadece edebiyat açısından estetik kıymetlerinin incelenmesi ile imajbilim açısından araştırılmaları, birbirini tamamlayan, ancak ayrı ayrı ele alınmaları gereken iki ayrı durumdur. Çünkü “estetik yapı”, büyük oranda, metnin kendi içerisinde kalınarak ortaya konulabilirken, metnin içerdiği imaj, aynı zamanda metin dışı unsurların da dikkate alınmasını gerektirir.

Klasik İslamî dönemde, Türkler hakkında bilgi içeren tarih ve coğrafya kitapları yanında, az da olsa, doğrudan Türkler hakkında kaleme alınan eserler mevcuttur. Bu eserler içerisinde, özellikle, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz’in *Menâkibi cundi’l-bilâfe ve fezâili’l-Etrâk*⁴, Ahmed b. Fazlan b. el-Abbas b. Raşid b. Hammad’ın *er-Rible*’si⁵ ve Ebu’l-Alâ Muhammed b. Hassûl’un *Tafzîli’l-Etrâk alâ sâiri’l-ecnâd ve menâkibi’l-Hazreti’l-Aliyyeti’s-Sultaniyye* sayılabilir.⁶ Bu eserlerin yanında, yazdıkları şiirlerde Türklerden olumlu yahut olumsuz bahseden Arap şairlerinin Câhiliyye döneminden beri var olduğu bilinmektedir.⁷ İlişkilerin arttığı dönemlerde ise, özellikle Türklerin siyasî ve kültürel bir güç olarak İslam Medeniyeti’nde yer almaya başlamasıyla, doğrudan Türkler hakkında şiirler kaleme alınmaya başlanmıştır.⁸ Arap şairlerindeki Türklerin olumlu yahut olumsuz özelliklerini tebarüz ettiren bu şiir yazma geleneğinin XX. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği rahatlıkla söylenebilir.⁹ Bu çerçevede, Arap şairleri arasında Türkleri

4 Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, *Menâkibu’t-Turk –Risâle ilâ el-Feth b. Hâkân fî menâkibi’t-Turk ve âmmeti cundi’l-bilâfe- Resâilu’l-Câhiz* içerisinde, nşr. Abdusselâm Hârûn, Kâhire 1964. Tercüme: Ramazan Şeşen, *Hilâfet ordusunun menkibeleri ve Türkler’in faziletleri*, Ankara 1967.

5 İbn Fazlan, *er-Rible*, nşr. Sâmî Dehhân, Dimeşk 1956; İbn Fazlan, *Seyahatnâme*, Tercüme: Ramazan Şeşen, İstanbul 1995, s. 21-146.

6 İbn Hassûl, “Tafzîl el-etrâk alâ sâir el-ecnâd ve menâkib el-Hazret el-Aliyye el-Sultaniyye”, nşr. Abbâs Azzâvî, *Belleten*, c. IV, S. 14-15, İLÂVE, s. 25-51; Türkçe tercüme: Şerefeddin Yaltkaya, s. 250-266.

7 Bu konuda örnek olarak bkz. Ramazan Şeşen, “Eski Araplara Göre Türkler”, *Türkiyât Mecmuası*, İstanbul 1968, c. XV, s. 13-15.

8 Örnek olarak bkz. Şerefeddin Yaltkaya, “Türlere Dair Arapça Şiirler”, *Türkiyât Mecmuası*, c. V, İstanbul 1935, s. 307-326.

9 XIX. Yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmış, Türkler hakkında son derece menfi şiirleri, yine menfi bir zihniyetle bir araya getiren yeni bir çalışma için bkz. Naîm el-Yâfi – Mâhir el-Muncid, *Sûretu’t-turki fî ş-ş-ri’l-arabi el-hadîs*, Lâzikiyye 1995.

ilk öven kişi kabul edilen, İbnu'r-Rûmî'nin (ö. 283/896):¹⁰

إذا ثبتوا فسدًا من حديد تخال عيوننا فيه تُحَار
وإن برزوا فنيران تَلْظَى على الأعداء تصرفها استعار
ملوك الأرض أعينهم صغار إذا برزوا وأنفسهم كبار

[Direnilirse demirden bir set olurlar; Gözlerimiz o sedde bir dönüp baksa hayretler içerisinde kalır.

Bir ortaya çıkarlarsa, düşman üzerine yalaz saçan ve onları geri püs-kürten alev olurlar.

Gözleri küçük, dünya hükümdarlarıdır; savaşta bir göründüler mi, şahsiyet âbideleri kesilirler.]

beyitleri ile XX. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Arap şairi Cemîl ez-Zehâvî'nin (ö. 1354/1936):¹¹

أين عزتي في دولة الأتراك أنا مما فقدته أنا باقي
كنت بالأمس راضيا عن حياتي وأنا اليوم من حياتي شاكِي

[Türk Devleti'nde şerefim nerede; kaybettiklerime ağlıyorum.

Geçmişte hayatımdan memnundum; şimdi ise hayatımdan şikayetçiyim.]

beyitleri arasında geçen tarihî süreç içerisinde Türkler hakkında, Arap Edebiyatı'nda kaleme alınan olumlu ve olumsuz beyitlerin tespiti, tenkitli metinlerinin yayımlanması ve imajbilim açısından değerlendirilmeleri, şüphesiz, uzun soluklu bir çabayı gerektirir. İşte bu çalışmada, bu uzun soluklu çabanın bir tutam nefesi ortaya konmaya çalışılarak, Mekkeli şair İbnu'l-Uleyf'in Sultan II. Bayezid'e yazdığı bir kasîde ele alınmış ve şairin hayatı, eserleri, kasîdesinin tenkitli metni ve tercümesi verilerek incelenmiştir.

I. İbnu'l-Uleyf: Hayatı¹² ve Tahsili

Tam adı Şihâbuddîn Ahmed b. el-Huseyn b. Muhammed b. el-Hu-

¹⁰ Şuubiyye hareketinin önemli bir ismi olan Rum asıllı bu şair için bkz. Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuûbiyye*, İstanbul 1992, s. 303-307. Şiiri için bkz. Şeşen, *a.g.m.*, s. 35.

¹¹ Bkz. el-Yâfi – el-Muncid, *a.g.e.*, s. 119. Hayatı için bkz. Ömer Rızâ Keh-hâle, *Mu'cemu'l-mu'ellifîn*, c. III, Beyrut trsz., s. 159-160.

¹² İbnu'l-Uleyf'in hayatı ve eserlerinden bahseden klasik ve modern kay-

seyin¹³ b. İsâ b. Muhammed b. Ahmed b. Muslim eş-Şihâb b. el-Bedr¹⁴ el-Mekkî¹⁵ el-Medenî¹⁶ eş-Şâfî olup “*hayvan yemi*” manasındaki “*ulef*” kelimesinden ism-i taşğirle -babası gibi- İbnu'l-Uleyf diye tanınır.¹⁷ 851 (1447) Cemaziyelevvel'inde Mekke'de doğdu ve burada yetişti.¹⁸ İlk tahsilinden sonra, Ömer el-Buhârî'nin gözetiminde Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzetti. Nahiv ilminden *el-Elfıyye*'yi, *el-Erbâinu'n-Neveviyye*'yi ve *el-Minhâc*'in çoğunu ezberleyerek, Ahmed b. Yunus, ez-Zeyn Abdurrahîm el-Amyûtî¹⁹ ve el-Muhib el-Matarrî'ye takdim etti. Mekke ve Kâhire'de, Ebu'l-Feth el-Merâğî, ez-Zeyn el-Amyûtî, et-Takî b. Fahd ile oğlu en-Necm, Ebu'l-Fazl el-Mercânî, Yahya el-İlmî²⁰, eş-Şâvî, *el-Emîni el-Aksarâyi*, Ebu'z-Zerr el-Halebî, et-Tâc b. Zuhre, el-Kutb el-Hanfevî ve eş-Şihâb eş-Şâdî'nin²¹ derslerine katıldı. Birçok alimden Arap dili, özellikle arûz, meânî ve beyân gibi edebiyat ilimleri sahasında ders aldı. Sehâvî'ye göre eski divânları çokca mütâ-

naklar, tarihî takvim nisbeten korunarak, şu şekilde verilebilir: Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-latife fî târîbi'l-Medîneti's-Şerîfe* (TL), Beyrut 1993, c. I, s. 106-107; Abdulkâdir el-Ayderûsî, *en-Nûru's-sâfir an abbâri'l-karni'l-âşir* (NS), Beyrut 1985, s. 117-120; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutub ve'l-funûn* (KZ), c. I, İstanbul 1943, s. 735; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb* (ŞZ), thk: Abdulkadir Arnavut - Mahmut Arnavut, Şam-Beyrut 1993, c. X, s. 195-196; el-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâlî* (BT), c. I, Beyrut trsz., s. 54-56; Bağdadlı İsmail Paşa, *İzâbu'l-meknûn* (İM) c. I, İstanbul 1945, s. 464; aynı müellif, *Hediyyetü'l-ârifîn* (HA), c. I, İstanbul 1951, s. 139; C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Literatur* (GAL), GI (171), Leiden 1949, s. 220; Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (AL), c. I, Beyrut 1990, s. 117; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, (MM), c. I, Dimeşk 1957, s. 208.

13 Yalnızca Sehâvî, “el-Huseyn” yerine “el-Hasan” ismini verir; bkz. TL, c. I, s. 106.

14 Sehâvî ve İbnu'l-İmâd haricindeki kaynaklar (bkz. TL, c. I, s. 106; ŞZ, c. X, s. 195) “*el-Bedr*” yerine “*el-Mübezzir*” ismini verirler (örnek olarak bkz. NS, s. 117).

15 Brockelmann ismine el-Akkî nisbesini ilave eder; bkz. GAL, GI (171).

16 Fatih nr. 4357'de kayıtlı bulunan *el-Durru'l-manzûm*'un bizzat müellif tarafından düşülen ferağ kaydında el-Medenî nisbesi de zikredilir (bkz. yaprak 118a).

17 Sehâvî'nin TL'sinin tahkikinde muhakkik “el-Uleyf”i, “el-Ğuleyf” olarak hareketler (bkz. TL, c. I, s. 106). Ancak başta *el-Durru'l-manzûm*'un müellif nüshası olmak üzere diğer bütün kaynaklar el-Uleyf künyesini verirler.

18 Brockelmann diğer kaynaklardan farklı olarak doğum tarihini 852/1448 olarak kaydeder; bkz. GAL, GI (171).

19 Ayderûsî ile ondan naklen İbnu'l-İmâd, nisbeyi el-Asyûtî şeklinde verir; bkz. NS, 117, ŞZ, c. X, s. 195.

20 Ayderûsî, bu nisbeyi el-İlm şeklinde kaydeder; bkz. NS, s. 117.

21 NS, s. 117.

laa ederek şiirini, büyük ediblerin seviyesine ulaştırdı.²² Sehâvî, İbnu'l-Uleyf'in, Kâhire, Medine ve Mekke'de bizzat kendisinden ders aldığı belirtilmektedir.²³ Medine'de de es-Seyyid es-Semhûdî'den başta arûz olmak üzere çeşitli sahalarda ders okumuştur.²⁴ Mekke, Kâhire, Dimeşk, Haleb ve Trablus şehirlerinde birçok talebesi oldu. Özellikle Arap dili sahasında el-Kâdî Abdulkâdir ve en-Nûr el-Fâkihî²⁵ kendisinden ders aldı; öyle ki en-Nûr el-Fâkihî, nahiv ve fıkıh derslerinde kendisine mülazemet etti. eş-Şems el-Cevherî, Kâmilîye imamı el-Kemâl, el-Burhânî İbn Zahîre, İbn Hatîb es-Sekîfe gibi birçok kişi kendisinden başta fıkıh olmak üzere dinî ilimler tahsil etti.

Kitap istinsah ederek geçimini sağlayan İbnu'l-Uleyf, Mekke ve Medine'de bulunan imaretlerde muhtelif görevler aldı. Akıllı, edepli, insanlara karşı hoşgörülü olmasının yanısıra, güzel yazısı, hesaptaki ustalığı ve şiirdeki seviyesiyle temayüz etti. Medine'de evlendi; bir oğlu oldu. Eşinden ayrılınca, çevresinin şiddetli itirazlarına rağmen, baldızı ile izdivac etti. Akabinde gelişen olaylar Medine'den ayrılmasına sebep oldu. Daha sonra Medine'deki evini satıp Mekke'ye döndü ve orada tekrar evlendi. Bu evlilikten de iki kız çocuğu dünyaya geldi.

Bu çalışmada nisbeten geniş olarak incelenecek olan eseri, *ed-Durru'l-manzûm*'da Sultan II. Bâyezîd ve onun şahsında Osmanlı yöneticilerini medhetmiştir. Bütün klasik kaynakların bildirdiğine göre, bu eserden sonra, Osmanlı Devleti tarafından kendisine yılda elli dinar maaş bağlanmıştır. Ayrıca Mekke emiri es-Seyyid Berekât b. Muhammed el-Hasenî'yi medhetmiş; ondan da çeşitli ihsanlar almıştır. Şeyh Cârullah b. Fahd, İbnu'l-Uleyf'in zamanının Mütenebbî'si olduğunu söyler. Ömrünün sonlarında çok zayıf düşen İbnu'l-Uleyf, 926/1520 yılının Zilhicce ayının sekizinde Çarşamba günü sabahı Mekke'de ölmüş²⁶, Mu'lâ'da Şeyh Ali es-Sûlî'nin yakınında defnedilmiştir. Geriye bir erkek ve iki kız çocuğu bırakmıştır.

22 *TL*, c. I, s. 106

23 *TL*, c. I, s. 106.

24 İbnu'l-Uleyf'in tahsili esnasında ders aldığı alimler ile ders verdiği talebelerin isimleri kaynaklarda oldukça karışmıştır. Özellikle, Ayderûsî ve ondan iktibas eden İbnu'l-İmâd, Sehâvî'nin aksine, bazan, hocalarını talebeleri, talebelerini de hocaları olarak göstermektedir (bkz. *NS*, 117-118; *ŞZ*, c. X, s. 195). Bu çalışmada, hocası ve çağdaşı olduğu gerçeğinden hareketle, Sehâvî'nin bilgileri doğru kabul edilmiştir (*TL*, c. I, s. 106). Ayrıca Ayderûsî'nin de ana kaynağı Sehâvî'dir.

25 Şevkânî, el-Fâkihî nisbesini el-Fâkihânî şeklinde kaydeder; bkz. *BT*, c. I, s. 55.

26 Katip Çelebi ölüm tarihini 922 olarak verir; bkz. *KZ*, c. I, s. 735. Aynı şekilde *İM*, c. I, s. 464; *HA*, c. I, s. 139; *GAL*, *GI*, 171'de ona katılır.

İbnu'l-Uleyf'in şiirlerini bir dîvânda toplayan Muhammed b. el-Huseynî es-Semerkindî, bizzat kendisinin istinsah ettiği *ed-Durru'l-manzûm*'un Nûriosmâniye nüshasında, Mekke Sultanı'nın İbnu'l-Uleyf'i *Şâiru'l-Bethâ* olarak lakablandırıldığını söyler.²⁷ Kâtip Çelebi müellifin ismini verirken bu lakabı zikreder; Brockelmann da onu takip ederek müellifin derlenmiş dîvânında Bethâ eşrafına övgüler olduğu bilgisini verir.²⁸

II. Eserleri

1- *ed-Durru'l-manzûm fî menâkibi's-Sultân Bâyezîd Melîku'r-Rûm*.²⁹ Eser, ilk bakışta, bir medih-name olarak görülebilir. Ancak muhtevası incelenince, eseri, kendi dönemi itibarıyla oldukça önemli siyâsî bir metin olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında, henüz Osmanlı topraklarına katılmamış, Arap yarımadasında yaşayan bir alim ve şairin kaleme aldığı bu eserde, özel olarak Osmanlı-Türk, genel olarak Türk imajı açısından dikkate alınacak pek çok nokta bulunmaktadır. Bu çerçevede öncelikle eserin içeriğine ilişkin çok küçük bir özet sunulmaya, daha sonra da, bazı noktalara dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Eserin dibacesinden sonra, mukaddimede, Rumların soyu ile bu soydan Allah'ın seçip kendisine görev tevdi ettiği kimseler ele alınır (yaprak 3a-24a). Müellifin telifinde kullandığı *Rûm* kelimesi, yaygın anlamının aksine Anadolu anlamına gelmez. Öte yandan Rum kelimesiyle Yunanlılar yahut Türkler de kastedilmez. Tersine müellif, biraz sonra da görüleceği üzere, Rum kelimesiyle Osmanlı coğrafyasında yaşayan ayrı bir millete (kavme), daha doğru bir deyişle bizzat Osmanlılara işaret eder. Rumların neseblerini korumada özel bir ihtimam gösterdiğini vurgulayan yazar (yaprak 3b) Rum soy-çizelgesini şu şekilde temellendirir: Nuh'un Sam, Ham ve Yafes adlı üç oğlu mevcuttur (yaprak 3b). Sam, *Arap*, *Fars* ve *Rumların*; Yafes, Türk ile Ye'cuc ve Me'cuc'un; Ham ise Sudanlıların atasıdır. Buna göre, soy bilginlerinin çoğu, Rumların nesebini *Rûm b. İsbak b. İbrahim el-Halîl* olarak verir. Bu noktada müellif hiç bir yorumu mahal bırakmaksızın şöyle der: "*Acemler arasında soy açısından Araplara Rumlardan daha yakını yoktur; çünkü onlar Arapların atası olan İsmail'den dolayı Arapların amcasının çocuklarıdır*" (yaprak 5a). Müellifin Rumlardan ayrı bir

27 Bkz. Nûriosmaniye Ktp., nr. 4914, yaprak 83a.

28KZ, c. I, s. 735, GAL GI 171.

29 Bkz. TL, c. I, s. 107; NS, s. 118; KZ, I, 730; ŞZ, c. X, s. 196; BT, c. I, s. 56.

kavim olarak gördüğü Yunanlıların ise, Rum yahut Yafes soyundan olup olmadıkları konusunda soy bilginleri mütereddiddir (yaprak 6b). Büyük İskender'i, Zû'l-karneyn ünvanını zikrederek, er-Rûmî nisbesiyle anan İbnu'l-Uleyf (yaprak 9a), söylediklerini gerekçelendirmek için, Fahrûddîn er-Râzî'nin *Tefsir*'inden naklen Ebu'l-Reyhân es-Suddûrî el-Muneccim diye isimlendirdiği Birûnî'nin *el-Âsârü'l-bâkiye* adlı eserine atıf yapar (yaprak 10a). es-Sa'lebî'nin *Kıyasu'l-enbiyâ* isimli eserinden iktibasla, Hz. Eyyûb'u (a.s.) Rum soyundan gelen, Allah'ın kendisine ilahî mesaj yüklediği peygamberlerden kabul eder (yaprak 7b). Ayrıca, Tenuh, Ğassân, Lahm, Cüzam gibi bazı Arap kabilelerini Rum soyundan gelen kabileler olarak zikreder (yaprak 21b).

Sultan Bayezid'in soy çizelgesini Bayezid b. Muhammed b. Murad Bey b. Muhammed b. Bayezid Yıldırım b. Murad el-Ğâzî b. Orhan b. Osman b. Süleyman Şah b. (?) Osmancık olarak veren İbnu'l-Uleyf, Osmancık'ın Osman'ın yetiştiği yere alem olduğunu belirtir (yaprak 24a). İstanbul'u devletin makarını (merkezi), izzetin revakı, ilmin mecmâi (buluşma yeri), riyaset'in merkezi, siyasetin mahalli, mücahitlerin meydanı, fakirlerin sığınağı, korkanların güvencesi, düşkün ve bâdîlerin melcei olarak tavsif eden (yaprak 29b-30a) müellif, Sultan Bayezid'in inşa ettirdiği yapıları, hayratını, düzenlediği seferleri, kazandığı savaşları, fakir-fukaraya muamelesini, ulamayla ilişkisini, siyaset etme tarzını vb. konuları işler. Özellikle Sultan Bayezid'in ilmî seviyesi konusuna bir fasıl ayırır ve fasılın başlığını şu şekilde verir: "Mesafe katettiği naklî ve aklî ilimler". Müellife göre, Sultan Bayezid, mantûk ve mefhûm seviyesinde ilimlerle özel ilgilenmiş; nesir ve nazımda temayüz etmiştir. *el-Mevâkıf fi usûli'd-dîn*'i bellemiş, ilm-i feleki kavramış, ilm-i nucûm ve ilm-i reml hususunda üretici bir hale gelmiştir (yaprak 33a-b).³⁰

İbnu'l-Uleyf, yukarıda hayat hikayesinde müşâhede edildiği, aşağıda da telif ettiği kasîdede görüleceği üzere, Hicâz, Bilâdu's-Şâm ve Mısır dışında, özellikle de Osmanlı coğrafyasında bulunmamıştır. Bu çerçevede, şu cümle, onun Osmanlı ve Sultan Bayezid hususundaki bilgilerinin kaynağını vermektedir: "Bize gelen Rum fuzelasının bildirdiğine göre" (yaprak 30b). Bu kadar kısıtlı bir malumat kaynağından hareketle böyle bir eserin kaleme alınması nasıl izah edilebilir? Özellikle eserin Osmanlı hanedanı hakkında çizdiği soy çizelgesi ile

30 Sultan Bayezid için, muhtevası farklı olan, başka eserler de kaleme alınmıştır. Örnek olarak *Kitabu'l-feth ve'z-zafer ve't-te'yîd li-Mevlanâ es-Sultân Bâyezîd* (Süleymaniye Ktp. Ayasofya nr. 1972, 80 yaprak) verilebilir. Cihad konusunda ayet ve hadislerin sıralanıp izah edildiği eserde Sultan Bayezid için kullanılan "Batıl hizbi azminin gücüyle yenilgiye uğrattı" (yaprak 1b) ifadesi, muhtemelen, Cem Sultan olayına işaret eder.

bu çizelgeyi Araplara, amca çocuğu olacak kadar yakınlaştırması müellifin bilgisizliğiyle yorumlanabilir mi? Öte yandan eserin telifi üzerine Osmanlı Devleti'nin yabancı bir ülkedeki, özellikle de rakibi Memluk Devleti sınırları içerisindeki bir coğrafyada hayat süren bir müellife, bütün kaynakların ittifakla belirttiği üzere, yılda elli dinar maaş bağlamasının manası ne olabilir? Eserin ihtiva ettiği bazı bilgilerin yanlışlığı (!) takdim edilen insanlar tarafından bilindiğine göre, esere verilen ödülün büyüklüğü ile eserin bizzat Sultân Bayezid tarafından muhafaza edilmesi ne şekilde anlamlandırılabilir? Yoksa bu eser, özellikle Rum ile Arap soy-çizelgesinin ilişkisi hususunda çizilen çerçeve, İslam Dünyası'nın Arap bölgesini fethetme hazırlık yapan Osmanlı Devlet Bürokrasisinin, Arap kamuoyunda meşruiyet sorununu aşmak için, bizzat Arap asıllı bir müellife kaleme aldırıldığı bir hazırlık çalışması mıdır? Örnek olarak, bu eser de, Câhiz'in, Abbasî döneminde, devletin kurulmasında önemli rol oynamış Farisî unsur dışlanıp yeni bir unsur olan Türk unsuru gündeme geldiğinde, mevcut "Arap kamuoyuna", *Menâkıbu cundu'l-bilâfe ve fedâili'l-Etrâk* adlı eseriyle, Türkler'in, Hz. İbrahim soyundan geldiğini ve Adnanî Araplara Kehtanî Araplardan daha yakın olduğu tezini işlemesi gibi³¹ bir meşrulaştırma girişi mi olarak görülemez mi?

Ehl-i rûm terkininin, Anadolu manasında çok daha önce mevcut olmakla birlikte, XVI. yüzyıldan itibaren, Gelibolulu Âlî Efendi'nin *Kunhu'l-abbâr* adlı eserinin delâlet ettiği gibi, özellikle Balkanlar ile Anadolu'da yaşayan ve Türkçe konuşan Osmanlı-Türk kimliğini taşıyan insanlar için alem olduğu bilinmektedir. İbnu'l-Uleyf'in daha XVI. yüzyılın başında, özel olarak, Osmanlı hanedanını, Yunan ve Türk haricinde, farklı bir anlamda kullanarak Rum olarak tavsif etmesi, yukarıda işaret edilen siyâsî delaleti bir yana, bu açıdan da ilgi çekicidir. Bu çerçevede, Osmanlı tarihi boyunca, Ehl-i rûm terkinini ilgilendiren başka eserler de kaleme alınmıştır. Örnek olarak, es-Seyyid eş-Şerif Şihâbüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. es-Seyyid el-Hasenî Muhammed el-Mekkî eş-Şafî el-Hanefî (öl. 1098/1678)³², XVII. yüzyılın ikinci yarısında telif ettiği *ed-Dûru'l-manzûm fî fazli'r-Rûm* adlı eserinde (Esad Efendi nr. 1843, yaprak 1b-27a)³³ konuya daha farklı bir yön katmaktadır. Buna göre, kısaca, Yafes'in torunları Türkler, Rum olmamakla beraber, Rum topraklarının varisleri olarak onların bütün maddî ve manevî haklarını tevarüs etmişlerdir. Ayrıca, Ah-

31 Bu konuda bkz. Câhiz, *a.g.e.*, s. 73-74; Şeşen, trc., s. 83-84 ve 214 numaralı dipnot.

32 Hayatı ve eserleri için bkz., *HA*, c. I, s. 164-165.

33 Diğer nüshaları için örnek olarak bkz. Süleymaniye Ktp. Reisülküttab nr. 1148, Hafid Efendi nr. 240.

med el-Hanefî'nin bu eserinin ana kaynağı İbnu'l-Uleyf'in burada sözkonusu olan eseridir.³⁴

İbnu'l-Uleyf'in söz konusu eserinin İstanbul Yazma Kütüphanelerinde iki nüshası tesbit edilmiştir:

a. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih nr. 4357, 118 yaprak. Zilhice'nin onaltıncı Cuma günü 910/1505 tarihinde bizzat müellif tarafından kaleme alınmıştır. Nüshanın zahriyesi ile son yaprağında (yaprak 118a) Sultan Bâyezîd'in mührü vardır.

b. Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4914, yaprak 83b-152a. Mecmua, büyük oranda, İbnu'l-Uleyf'in şiirlerini bir *Dîvân* altından toplayan Muhammed b. el-Huseynî es-Semerkindî tarafından istinsah

34 Şihâbu'ddin Ahmed el-Hanefî'nin *ed-Dûru'l-manzûm fi fazli'r-Rûm* adlı eseri, özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısında, muhtevasının siyâsî değeri bir yana, Osmanlı-Türk imajı açısından oldukça önemli bir eserdir. Eserin içeriği kısaca şu şekilde verilebilir: İmâm Müslim'in *Sahîb*'inde zikrettiği bir hadis-i şerîfe göre, "Kıyamet koptuğunda en kalabalık insan topluluğu Rumlar olacaktır" (Esad Efendi nr. 1843, yaprak 1b). Akabinde hadisin rivayet edildiği Amr b. As, Rum milletinin dört hasletini sayar. Hadisi şerhe kalkan müellife göre, kendi döneminde, Rum diyarının melikleri ve İslam milletinin rûknü olan Osmanoğullarından başka, bu hadise muhatab olacak, kimse yoktur (yaprak 2a). Rum suresinin ilk ayetlerini de tahlil eden yazar (yaprak 7b), İbnu'l-Uleyf'den de faydalanarak, Rumların soy çizelgesini el-İs b. İshak b. İbrahim olarak verir; ve onların İsrailoğullarının amcasının çocukları olduğunu söyler (yaprak 9a). Müellife göre, Rumlar, başlangıçta, Türkler'in amcasının çocukları olan ve Yafes b. Nuh soyundan gelen Yunanlıların dini üzerine idiler (yaprak 9a). Hadis-i Şerif ile Rûm Sûresi'nin Osmanlı Devleti'ne bir işaret olarak yorumlandığını belirten yazar, daha sonra, yaprak 11a-27a arasında Osmanoğullarının faziletlerini ele alır. Ona göre, kendi döneminde hiç bir melikte bu faziletler mevcut değildir. Bu çerçevede, "Osmanoğullarının birçok fazileti, takdir edilecek hasletleri, ilginç kanunları, şaşkırtıcı siyasetleri vardır" diyen müellif, şu deyişle konuya giriş yapar: "Denizin olağanüstünlükleri ne sayılabilir ne de tahdid edilebilir." Sonra, Osmanlı hanedanının soyunu inceleyen Ahmed el-Hanefî, oldukça doğru bilgiler verir. Soyları Yafes b. Nuh'a dayanan Tatar taifesinden göçer-konar Türkmenlerden olan Süleyman Şâh'ın en büyük ataları olduğunu belirtir (yaprak 11b); sonra Cengiz Han istilası ile Süleyman Şâh ve oğlu Tuğrul Bey'in komutasında Türkmenlerin Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmalarını hikaye eder. Daha sonra da sırasıyla, düzenlenen seferler, yapılan fetihler, kazanılan savaşlar, inşa edilen yapılar, hayrat, tebayla olan ilişkiler, ulemaya karşı muamele, siyaset etme tarzı vb. konulardaki Osmanoğullarının takip ettiği yol ve yöntemleri inceler. Örnek olarak, müellif, Alevî (ve ehl-i beyt) eşrafi ile mensuplarını yüceltme hakkında Osmanlıoğullarının faziletlerini sıralarken şöyle der: "Onlar Emevî ve Abbâsî döneminde çok kötü bir durumda iken Osmanlı döneminde nimet ve rahat içindedirler" (yaprak 18b).

edilmiştir.³⁵ Bu da, mecmuada bulunan *ed-Durru'l-manzûm*'un da Semerkandî tarafından istinsah edildiğini gösterir.

2- *Dureru'l-efrâd fî marifeti'l-a'dâd*:³⁶ Eser, adından anlaşılabilirliği kadarıyla sayılar teorisiyle alakalı olmalıdır. Sehâvî'nin, İbnu'l-Uleyf'in "hesab ilminde yaratıcı" olduğunu söylediği cümlesine bakılırsa İbnu'l-Uleyf'in bu sahada da kalem yürüttüğü düşünülebilir.³⁷ Eserin, Türkiye yazma kütüphanelerinde herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

3- *eş-Şihâbu'l-hâvî alâ kilâli'l-kâvî*:³⁸ Eserin ismi, Katip Çelebi tarafından *el-Kâvî fî tarihî's-Sehâvî* adıyla verilir.³⁹ Şevkânî'ye göre, eser, Suyûtî'nin *el-Kâvî li-dimâğî's-Sehâvî* adlı kitabına reddiyedir.⁴⁰

4- *el-Muntekadu'l-levzeî alâ el-müctebidi'l-müdde*:⁴¹ İlk olarak Sehâvî tarafından zikredilen eser, İbnu'l-Uleyf'in yaşadığı dönem ile Suyûtî'yle giriştiği cedel dikkate alınrsa, Suyûtî'nin müctehidlik iddiasına karşı kaleme alınmış bir reddiye olduğu düşünülebilir.

5- *Divân*: Muhammed b. el-Huseyn es-Semerkandî, 1008/1591 tarihinde İbnu'l-Uleyf'in şiirlerini toplayarak bir divân haline getirmiştir (Berlin 7931).⁴² Nitekim ismini, Muhammed b. el-Hasenî el-Huseynî es-Semerkandî olarak kaydeden⁴³, Semerkandî, bizzat kendisinin istinsah ettiği Nurîosmaniye Kütüphanesi 4914 numarada kayıtlı mecmuanın 83b-152a yaprakları arasında bulunan *ed-Dureru'l-manzûm*'un nüshasının zahriyesinde (yaprak 83a) İbnu'l-Uleyf'in şiirlerinin muhtasar bir divân halinde topladığını, topladığı şiirlerin büyük oranda Hicâz Sultanı es-Seyyid Berekât b. Muhammed'e övgüler (me-dâih) olduğunu belirtmektedir.⁴⁴

35 Bkz. Nurîosmaniye Ktp., nr. 4914, yaprak 37a, 41a ve 83a. Bu mecmua oldukça ilginç konuları içermektedir. Örnek olarak, yaprak 30b-34a arasında "Tevkî'ât li-ba'dî's-sâdâd"; yaprak 64b'de "Sûreti'l-icâze ve't-tedris"; yaprak 66b'de "Kunyetu Timûr" vb. birçok farklı malumat verilmektedir.

36 *İM*, c. I, s. 464.

37 *TL*, s. 107.

38 *TL*, c. I, s. 107; *NS*, s.118; *BT*, c. I, s. 56.

39 *KZ*, c. II, s. 1382.

40 *BT*, c. I, s. 56.

41 *TL*, c. I, s. 107; *NS*, s. 118.

42 *GAL*, GII, s. 220.

43 Semerkandî bu mecmuada ismini Muhammed b. el-Huseynî es-Semerkandî olarak da kaydetmektedir (bkz. Nurîosmaniye Ktp., nr. 4914, 83a).

44 Bkz. Nurîosmaniye Ktp., nr. 4914, yaprak 37a ve 41a.

III. Sultan Bayezid'e Medhiye

(Kasîde fî medhi Sultan Bayezid):

ed-Dureru'l-manzûm'un sonunda yer alan altmışıç beyitlik kasîde, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih nüshasında yaprak 116b-118b, Nuri-osmâniye Kütüphanesi nüshasında ise yaprak 150b-151b arasında bulunmaktadır. Nuri-osmaniye nüshasında, kasîdenin sonuna iki, sondan üçüncü ile dördüncü beyit arasına da bir beyit ilave edilmiştir. Fatih nüshası, müellif nüshası olduğundan, Nuri-osmaniye nüshasındaki bu ilaveler ya müstensihin eklemesi yahut müstensihin eseri farklı bir kaynaktan alması olarak kabul edilebilir.

Kasîde, *Bahr-i Tavîl* ile yazılmış bir övgü (medh) şiiridir. Bir tertip üzere kurulan kasîde klasik Arap edebiyatındaki medih şiirinin özelliklerini taşımaktadır. Câhiliye döneminden modern şiirin doğuşuna kadar Arap övgü şiirlerinde görülen cömertlik, cesaret, adalet, vefa, himaye gibi iyi vasıfların övülen kişi üzerinde toplanması bu kasîdenin de yapısını oluşturmaktadır. Müellif iyi sıfatların hepsini büyük bir titizlikle toplayıp, şiirin karelerine ustalıkla yerleştirmiştir.

Müellif, kasîdeye -adet olduğu üzere- şiiri övmekle başlar. Daha sonra övülen kişinin yaşadığı yeri övmeye geçer. Buraya ulaşmanın zorluğuna rağmen ulaşabilmek uğruna çektiği sıkıntılar, cılız bineğinin büyük başarısı ve sonunda Sultanlar diyarı İstanbul... Bundan sonra bizzat Sultan Bayezid'in övgüsü başlar. "İslam'ın Sultanı" dediği Sultan Bayezid'in soyunu Hz. Osman'a bağlayan müellif, adaletini de Hz. Ebû Bekir'in adaletiyle eş tutar. Kasîde de kullanılan dil, ağır bir dil değildir. Öte yandan şiirde, kelimelerin özenle seçildiği göze çarpmaktadır.

IV. Tenkitli Metindeki yöntem

Kasîdenin tenkitli metnini ortaya çıkarırken Süleymaniye Kütüphanesi Fatih nüshası (yaprak 116b-118b) müellif nüshası olduğundan esas olarak alınmış; Nuri-osmaniye Kütüphanesi nüshası (yaprak 150b-151b) ile karşılaştırılarak, iki nüsha arasındaki farklar dipnotlarda verilmiştir. Nuri-osmaniye nüshasında, kasîdenin sonuna ilâve edilen iki ve sondan üçüncü ile dördüncü beyit arasına ilâve edilen bir beyit esas metinde dikkate alınmamış; ancak dipnotlarda kaydedilmiştir. Kasîde de bazı kelimeler, şiirin kendisine göre yazıldığı arûz vezni dikkate alınarak okunmuştur. Yazımda modern Arapça'nın yazım kurallarına uyulmuş; her iki nüshasının başlangıç yapraklarına, metnin akıcılığını bozmamak için metin içerisinde değil, dipnotlarda köşeli parantez içerisinde işaret edilmiştir. Tenkitli metinde Fatih nüshası "fe", Nuri-osmaniye nüshası "nûn" harfiyle gösterilmiştir.

V. Metin

قصيدة ابن العليف في مدح السلطان بايزيد

- 1- أخذوا من ثنائي موجبَ الحمد والشكر ومن دُرّ لفظي مُحكم² النظم والنثر
 2- ودونكم مدحًا يَشْفُ نظامه
 3- يُشْتَفَّ اسماعَ الكرامِ سماعة³
 4- عزيزٌ عليه أن يفوة ودونه
 5- أ أحببنا⁶ هل لي إليكم وإن تأت
 6- أراكم على قرب⁸ الديار وبعدها⁹
 7- 10 واشتاق ارضا سهلة انتمُ بها
 8- سقى ربعها إذ جل¹¹ فيه جمالكم
 9- ولا برحتْ مأنوسةً بوجودكم
 10- لنن أحررتي عن زيارة تربها
 11- فما زال سوءَ الحظِّ يَقَعْدُ بالفتى
 12- ولكنني¹³ صَبَّ مَشُوقٌ بحبها¹⁴
 13- فيا راكبًا يسرى على متنِ ضامر
 14- لك الخيرُ إن وافيتَ بُرْصا فسيرُ بها
 15- وإذ وَصَلتَ دار الملوك فظهرها
- وَحُسْنُ معانيه على الانجم الزُّهر
 وَيَهْتَزُ من انشاده جامد الصخر⁴
 على البعد أجوازُ المهامه والقفر⁵
 بيَ الدار وَصَلَّ مستحيل عن الهجر⁷
 بعين ضمير صادق الحسن والفكر
 مُباركة الأرجاء ميمونة القطر
 شَائِبُ مزن دائم السكب والهَمْر
 مُعَطَّرَة الأكناف باسمه الثغر
 على الرغم أسبابٌ تجل¹² عن العُذر
 ويُدرکه الحرمان من حيث لا يدري
 ومنظُرٌ بالصبر عاقبة الصبر
 إلى الروم يهديه لها طيب النسر
 رُويدا لاصطنبول سامية الذكر
 عليك حرام ما بقيت من¹⁵ العمر

1 - [116 ف (و)] ؛ [150 ن (ظ)] .

2 - طيب : في - ن - .

3 - بديعه : في - ن - .

4 - غامص السحر : في - ن - .

5 - الفقير : في - ن - .

6 - احتسا : في - ن - .

7 - البحر : في - ن - .

8 - بعد : في - ن - .

9 - قربها : في - ن - .

10 - [116 ف (ظ)] .

11 - حل : في - ن - .

12 - نعل : في - ن - .

13 - ولكن : في - ف - .

14 - ولكنني ... بحبها : " ولكنني ارحوا و ادعوا بقربيكم " في - ن - .

- 16- 16- وَقَبْلُ ثَرَا أَخْفَافَهَا فَلطالما
سرت بك في الظلماء والسهل والوعر
- 17- 17- فَقَدْ بَلَغْتَكَ الْعِزَّ وَالْغَايَةَ الَّتِي
اليها مدى ما كنت ترجو من الدهر
- 18- 18- لَدَى مَلِكٍ لَا يَدْرِكُ¹⁷ الْوَصْفَ كُنْهَهُ
شريف المساعي نافذ النهي والأمر¹⁸
- 19- 19- إِلَى بَايَزِيدِ الْخَيْرِ وَالْمَلِكِ الَّذِي
حمى بيضة الإسلام بالببيض والشمر
- 20- 20- وَجَرَدَ لِلدِّينِ الْحَنِيفِيِّ صَارِمًا
أباد به جمع الطواغيت¹⁹ والكفر
- 21- 21- وَجَاهِدْهُمْ فِي اللَّهِ²⁰ حَقَّ جِهَادِهِ
رجاء لما يبغي من الفوز والأجر
- 22- 22- فُتُوحَاتِهِ²¹ فِي الشَّرْكَ اسْكَدْرِيَّةً
توهمته ألقى له العهد في سفر
- 23- 23- ²² وَسِيرَتِهِ فِي الْعَدْلِ أَكْرَمَ سِيرَةٍ
تذكرنا عدل الإمام أبي بكر
- 24- 24- وَأَيَّامِهِ فِي جِهَةِ الدَّهْرِ عُرَّةً
فأعظم بها في العدل والفضل والستر²³
- 25- 25- لَهُ هَيْبَةٌ مَلَأُوا الصُّدُورَ وَصَوْلَةٌ
على سائر الأعداء قاصمة الظهر²⁴
- 26- 26- أَطَاعَ لَهُ مَا بَيْنَ رُومٍ وَفَارَسٍ
ودان له من من²⁵ بصرى إلى مصر
- 27- 27- جَرَى وَجَرَّتْ كُلُّ الْمُلُوكِ إِلَى الْعِلَا
ففات بأدنى خطوة²⁶ من لها يجري²⁷
- 28- 28- فَلَوْ أَنَّ لِلْعَضْبِ الْيَمَانِيِّ فِتْكَةً
كفنته لم يثب عن قلل الصخر
- 29- 29- هُوَ الْبَحْرُ إِلَّا أَنَّهُ دَائِمُ الْعَطَا
وذاك²⁸ نراه دائم²⁹ المد والجزر
- 30- 30- هُوَ الْبَدْرُ إِلَّا أَنَّهُ كَامِلُ الضِّيَا
وذاك حليف النقص في معظم الشهر
- 31- 31- هُوَ اللَّيْلُ لَكِنْ غَابُهُ السُّمَرُ وَالظُّبَا
وذاك له³⁰ غاب من الأثل والسدر³¹
- 32- 32- هُوَ الْغَيْثُ إِلَّا أَنَّ لِلْغَيْثِ مَسْكَةً
وذا لا يزال الدهر ينهل بالقطر

¹⁵ - مدى : في -ن-.

¹⁶ - [150ن(و)].

¹⁷ - لا يبلغ : في -ن-.

¹⁸ - نافذ النهي والأمر : " نافذ الأمر والنهي " في -ن-.

¹⁹ - الطواغيت : في -ن-.

²⁰ - لله : في -ن-.

²¹ - من " فتوحاته " إلى " والستر " : ناقصة في -ن-.

²² - [117ن(و)].

²³ - انظر إلى رقم 22.

²⁴ - من " على " إلى " الظهر " : " مقسمة بين المخافة والذعر " في -ن-.

²⁵ - من من : " ما بين " في -ن-.

²⁶ - خطوة : في -ن-.

²⁷ - يجري : في -ف-.

²⁸ - وذلك : في -ن-.

²⁹ - لا يخلوا من : في -ن-.

³⁰ - لدى : في -ن-.

- 33- هو السيف إلا أن للسيف نبوة
 34- سليل بني عثمان السادة الأولى³³
 35- ملوك كرام الأصل طابت فروعهم
 36- أيا هاجمي³⁷ الكفار بالسيف فاغدت بهم حوزة الإسلام سامية القدر
 37- حماة رعاة للقديم وسادة
 38- وأنت عماد البيت فيهم ولم يزل
 39- ورثت العلاء والملك لا عن كلاله
 40- ³⁸فدنتك ملوك الأرض طراً فإنهم³⁹
 41- لأن جمعتكم⁴⁰ دارة الملك والعلاء
 42- وإن شاركوا في لفظه الملك حسبهم⁴¹
 43- تعاليت عنهم رفعة وجلالة⁴² وذاتنا وأوصافا تجل عن الحصر
 44- لك العزلة القعساء والمنصب الذي
 45- سموت علواً إذ دنوت تواضعا
 46- غدت بك أرض الروم تزهو ملاحه⁴
 47- ملأت بها قلب العدو مهابة
 48- كسرت⁴⁶ جموع الشرك بالفتح حيث ما
 49- ألسنت ابن عثمان الذي سار ذكره
 50- همام⁴⁸ مناخ الجود بين ربوعه
- تكاذ³² وذا ماضي العزيمة في الأمر
 ه³⁴ سي³⁵ مجذهم فوق السماكين والنسر³⁶
 وهل يُنسب الدينار إلا إلى التبر
 كرام السجايا طيبوا عقد الأزر
 قديما لك التقديم في الدست والصدر
 وحزت تراث المجد بالحسب المثير
 سراراً وأنت البدر في غرة الشهر
 فإن الليالي بعضها ليلة القدر
 فإن الدراري تستمد من البدر
 وذاتنا وأوصافا تجل عن الحصر
 قواعده أوفت⁴³ على منكب الغفر⁴⁴
 وقمت بحق الله في السر والجهر
 وترفل في ثوب السيادة والفخر
 فصاروا أسارى الخوف من غير ما أسر⁴⁵
 رفعت اللوا والجمع يفتح بالكسر⁴⁷
 وأمعن في الأفاق والبير والبحر
 وملقى رجال الحمد والمدح والشعر

³² - فكاذ : في -ن- .

³³ - الألى : في -ف- .

³⁴ - ه : " ن " : في -ن- .

³⁵ - أصل العبارة " هما سيان " . وجاء مختصراً على موجب فن الاقتطاع .

³⁶ - النصر : في -ن- .

³⁷ - ابا حواجمي : في -ف- . محوا اثر : في -ن- .

³⁸ [18 اف (ظ)] .

³⁹ - لأفا : في -ن- .

⁴⁰ - فقتهم في : في -ن- .

⁴¹ - وإن شاركوا ... حسبهم : وإن لحقوا في الوصف منك نسبة : في -ن- .

⁴² - مكانة : في -ن- .

⁴³ - تعلوا : في -ن- .

⁴⁴ - النسر : في -ن- .

⁴⁵ - اسرى : في -ن- .

⁴⁶ - من " كسرت " إلى " بالكسر " : ناقصة في -ن- .

⁴⁷ - انظر إلى رقم 48 .

- 51- محطُّ ركاب الأملين جنباه
ومفزع أهل الشكر بل مصرع الفقر
- 52- أيا ملك الإسلام دعوة نازح
دعاك بها من طَيِّبَةٍ⁵⁰ في حمى القبر
- 53- دعى بك والأمالُ تُدنى رجاءه
وتطمعه في فيض نألك الغمر
- 54- فانت الذي لولاه ما عُرف النداء
ولا بات نحو الجود وفد الرجا يسري
- 55- ⁵¹ولا كان للعليا زمامٌ وقائدُ
ولا لربوع الجود⁵² حظُّ من الذكر
- 56- يمينك تروي عن يسارٍ ونائل
ووجهك يروي في البشاشة عن بشر⁵³
- 57- ومنك أخذنا القول فيك كرامة
وعلمتنا⁵⁴ كيف السبيل إلى الشكر
- 58- تحنَّ إلى جدواك نفسٌ كثيرةٌ
تعلمها أمالها منك بالجبر
- 59- لعلَّ نوالاً منك يجبر صدعها
ويعتقها من ربة العسر باليسر
- 60- عزيزٌ عليها المدحُ في غير ذاتكم
ومن ورد البحر استقلَّ⁵⁵ عن النهير⁵⁶
- 61- فقابلُ رعاك الله شكري بمثله⁵⁷
فما زلت⁵⁸ للمعروف من أعظم⁵⁹ الذخر⁶⁰
- 62- وحقوقُ رجائي فيك يا خير مالك
وكن عند ظني منك⁶¹ يا واحد⁶² العصر
- 63- فلا زلت محروس⁶³ الجناب مؤيداً
من الله بالتوفيق والعز والنصر⁶⁴

⁴⁸ - هام : في -ن-.

⁴⁹ - [51 ان (ظ)].

⁵⁰ - طيبة : المدينة النبوية.

⁵¹ - [18 اف (و)].

⁵² - الفضل : في -ن-.

⁵³ - الشرى : في -ن-.

⁵⁴ - علمتنا : في -ن-.

⁵⁵ - استقام : في -ن-.

⁵⁶ - من "النهر" إلى "فقابل" بينهما "وإلى لصوان لدى لك تدن عن المدح الا فيك يا ملك العصر" : في -ن-.

⁵⁷ - بمثلي : في -ن-.

⁵⁸ - فإنتك : في -ن-.

⁵⁹ - أكرم : في -ن-.

⁶⁰ - الدهرني : في -ن-.

⁶¹ - فيك : في -ن-.

⁶² - ملك : في -ن-.

⁶³ - فوقها "محفوظ" : في -ف-.

⁶⁴ - بعدها "وأيا ملك الغر الحسان قلبه يدعلى ما ابقى الرمان على الدهر

ولذكر صلاة ثم ابي تحية على المصافي والمجتبا من بين فهر

IV. Tercümedeki yöntem

Kasîdenin tercümesine esas olarak tenkitli metin alınmıştır. Tercümede anlam gözetilmiş; ayrı bir yetenek gerektiren manzûm şeklinde tercüme edilmemiştir. Kasîde'de şâirin kullandığı edebî sanatlar, çağrışımları dikkate alınarak değil, lafzî yapıları değiştirilmeden çevrilmiştir. Örnek olarak, “Saltanat ve ululuk hâlesi toplamış olsa da sizleri, gecelerden yalnızca bir tanesi Kadir Gecesi” şeklindeki kırk birinci beytinde şâir Sultan II. Bayezid'in diğer Osmanlı Sultanları içerisinde Kadir Gecesi gibi olduğunu söylemek istemektedir. Bu ve benzeri mecâz, kinaye ve istiare ile teşbihler dikkatli bir okumayla şiirin bütününde görülecektir. Öte yandan şiirin muhtevası, İbnu'l-Uleyf ile Osmanlı Bürokrasisi arasında olabilecek muhtemel ilişkiler hakkında yukarıda sorduğumuz soruları olumlar niteliktedir. Şairin, Osmanlı Sultanına bakışı ve ondan beklentileri “bir fetih hazırlığı” talebini içermektedir. Nitekim elli ikinci beyitte “Ey İslamın Sultanı! Bu bir garibin davetidir ki bununla seni, Medine'deki Kabrin korumasına davet ediyor” beyti düşüncemizi doğrulamaktadır. Neticede İbnu'l-Uleyf'in kasîdesi, belirli bir dönemde kaleme alınmış şiirlerin, aynı dönemdeki tarihî vakıalar için istidlâl kullanımının mümkün olduğuna güzel bir örnek olarak görülebilir.

V. Kasîdenin Tercümesi

1. Övgümde hamd ve şükürün gereğini, inciler misali sözlerimde nazım ve nesrin mükemmelliğini bulacaksınız.
2. İşte size öyle bir medih sunuyorum ki, üslup ve mana güzelliğinde, parlak yıldızlardan bile üstündür.
3. O, onu dinleyen cömertlerin kulaklarına küpe olacak; cansız kaya bile onun söylenmesiyle sallanacak.
4. Onu dillendirmek, o ve sıkıntı ile çölün ortasındaki diğerleri için zor ve meşakkatli bir iştir.
5. Ey dostlarım imkansız olmasına rağmen benim size vuslat imkanım var mı acaba, uzak diyarlarda olsam da...
6. Sizi en içten duygu ve düşünceler barındıran gönül gözüyle görmedeyim, ister uzak ister yakın diyarlarda olsanız da...!
7. Ve her yanı mübarek, toprağı verimli ve sizin bulunduğunuz o güzel diyarın özlemine duymadayım.
8. Cemaliniz orada tecelli edince, onun her tarafını suladı bulutlardan sürekli dökülen sağanak (ihسان) yağmurlar(ı).
9. Varlığınız sayesinde, her taraftan güzel kokular fişkırان ve gülen insanlarla dolup taşan yerler olarak şenlendi bu topraklar.

10. Özü aşan sebebler, arzularına rağmen topraklarını ziyaret etmemi geciktirse de...
11. Çünkü şanssızlık insanın arzularına kavuşmasını engeller ve mahrumiyete giriftar olur beklemediği yerden gelen...
12. Ancak oraların özlemiyle yanıp tutuşan ve sabırla sabrın sonunu bekleyen bir aşığım ben.
13. Ey cılız bir hayvanın sırtında, geceleyin, Rum diyarına doğru güzel kokularla esen meltemle ilerleyen yolcu!
14. Bursa'ya vardıysan ne mutlu sana; oradan yavaş yavaş şâni yüce İstanbul'a doğru koyul yola...
15. Sultanlar diyarına ulaştıysan, kalan ömrünü geçir orada; artık bir daha binek sırtı haram olsun sana...
16. Madem ki uzun zaman gece gündüz, dağ ova demeden seni taşıdı, eğil de öp o hayvanın ayaklarının tozunu.
17. Artık ömrün boyunca arzuladığın gaye ve şerefe ulaştırdı seni,
18. Yüce say ü gayretlerin sahibi, fermanları etkin, tasviri imkansız bir sultanın katında...
19. Ey hayrı çoğaltan, İslam toprağını dirençle, canla başla koruyan Bayezid...⁴⁵
20. Ki o, Tevhid Dini uğruna keskin kılıcını çekti; bütün tağut ve küfürü yok etti onunla.
21. Zaferi ve sevabı umarak onlarla hakkıyla cihad etti Allah yolunda.
22. Şirke karşı İskender misali fetihleri, Kutsal Kitap'ta ahdin ona verildiğini vehmettiren kişiye...
23. Öyle büyük bir adalet örneği sergiliyor ki İmam Ebû Bekr'in adaletini hatırlatıyor bize.
24. Onun dönemi dehrin serlevhası; adalet, fazilet ve emniyet hususunda ne de büyük bir çağ!
25. Gönüllere ürperti salan heybet onda... Düşmanların sırtlarını yere çalan şecaat onda...
26. Rum, Fars her kim varsa ona boyun eğdi; ve Busrâ'dan⁴⁶ Mısır'a herkes ona tabi oldu.
27. Onunla birlikte bütün melikler zirveye doğru koştu; ancak O, en küçük bir adımıyla bile kendisiyle yarışanları geçti.

45 Şair, "Bâ-yezîd" kelimesinin hem isim hem de "yuzîd = çoğaltan" anlamında kullanmaktadır.

46 Ürdün'ün güneyinde bir bölge.

28. Yemen kılıcının öldürme gücü onunkine benzer olsaydı, yalçın kayalara vurmakla körelmezdi.
29. O ihsanları sürekli olan bir deryadır; derya ise, her zaman med-cezir halinde görürüz onu...
30. O ışığı kamil bir dolunaydır; oysa ay bir parlar bir söner...
31. O ormanı muğaylan ağaçları ile ceylanlardan oluşan bir arslandır; oysa aslanın ılgın ve sedir ağaçlarındandır ormanı...
32. O yağmurdur; ancak yağmurun bıraktığı bir iz, bir kalıntı iken sürekli damla damla boşanmada onun ihsan yağmurları...
33. O işlerinde devamlı keskin olan bir kılıçtır; oysa kılıç ıskalayabilir de...
34. İlk Seyyidler olan Osmanoğullarının torunudur o. Arktus ve Başakçı ile Kartal yıldızlarının da üstünde olan şanlı birbirlerine denk.
35. Onlar ki kökü yüce dalları da güzel ve düzgün olan sultanlardır; hiç dinar, altın filizinden başkasına nisbet edilebilir mi?
36. Ey küffara karşı kılıç kuşanıp İslam diyarının şanını yüceltenler!
37. Sizler kadim kültürün hamisi ve muhafızı olmuş, yüksek seciyye sahibi seyyidlersiniz. Düğümünü çok iyi atarsınız peştemalin.
38. Ey Sultan! Onlar arasında sen evin direğisin. Bu kadim hanede mevki ve liderlikte öncelik senin!
39. Yüceliği ve saltanatı yokluktan tevâris etmedin. <Aksine> asil soydan gelen şanlı bir (saltanat) miras(ın)a daldın.
40. Yeryüzündeki hükümdarların tümü feda olsun sana. Onlar ayın son gecesindeki hilal, sen ise ondördündeki dolunaysın.
41. Saltanat ve ululuk hâlesi toplamış olsa da sizleri, gecelerden yalnızca bir tanesi Kadir Gecesi.
42. Sultan lafzında sana ortak bulunsalar da hepsi bu... Yıldız ışığını aydan temin etmez mi?
43. Yücelik, ululuk, kişilik..., ve sayılamayacak kadar çok vasıflarla üstünsün onlardan.
44. Senindir tartışılmaz güç ve direkleri merhamet zeminine dayanan makam.
45. Şanın yüceldi tevazu gösterdiğin için...; gizli-açık ne yaptıysan hep Allah için...
46. Diyar-ı Rum sâyende güzellikleriyle böbürlenir hale geldi de, övünç ve hakimiyet elbisesini yerlerde sürüye sürüye çalımla yürüdü.

47. Böylece düşmanın yüreğini ürkeklikle doldurdun. Esir düşmeksin, esiri oldular korkunun.
48. Şirkin birliğini fetihle kırdın her nerede sancağı dalgalandırdıysan . <Öyle ya> toplumlar da parçalanarak fetholunur zaten.⁴⁷
49. Karada-denizde ve her yerde doruk noktaya ulaşmış dillerde dolaşan Osman'ın oğlu değil misin sen?!
50. Cömertliği ülkenin her yanına yayılmış; şükür ve övgü sahipleri ile şairlerin buluşma yeri olmuş himmet sahibi (sultan) değil misin sen?!
51. Umut kervanlarının son durağı, şükür ehlinin sığınağı, üstelik fakirliğin ölüm noktası değil misin sen?!
52. Ey İslamın Sultanı! Bu bir garibin davetidir ki bununla seni, Medine'deki Kabrin korumasına davet ediyor.
53. Taleplerini sana, senin her tarafı sarmış, taşkın ihsanlarına nail olma umuduyla arz ediyor.
54. Siz olmasaydınız ihsan nedir bilinmeyecek; umut kervanları da cömertlik cihetine yönelmeyecekti.
55. Ululuğun önderi ve lideri olmayacak; kerem ülkesinin de anılma şansı bulunmayacaktı.
56. Yalnızca sağ elinin keremi cömertliğini anlatmaya yeter, hacet kalmaz başkasına; yüzün de her tür beşâşetin üstündedir.
57. “Kerem sendedir” sözünü senden aldığımız gibi nasıl teşekkür edileceğini de sen öğrettin bize.
58. Benim kırık gönlüm senin ihsanının özlemini duymada, senden beklediği yardım umutları ile avunmada.
59. Senden gelecek ihsan, yaralarını sarıp onu yoksulluğun köleliğinden kurtarabilir belki de.
60. Onun için zatınızdan başkasını övmek zordur; öyle ya kim denize ulaşırsa nehri değersiz görür.
61. Tanrı seni korusun, teşekkürüme misliyle karşılık veresin; çünkü sen benim için daima en büyük hazinesin...
62. Senden ümit ettiğim beklentilerimi gerçekleştir, ey sultanların hayırlısı; senin hakkındaki hüsn-i zannımı doğrula, ey asrının tek hakanı...
63. Allah zat-ı âlinizi, tevfik, kudret ve zaferle destekleyerek daima korusun...

47 Şâir, «والجمع يفتح بالكسر» ifâdesiyle aynı zamanda “düzenli dişil çoğul kesra ile feth olunur” şeklindeki nahiv kuralına telmihte bulunmaktadır.